
LITERATUUR EN FILM BESPREKING

Alle dagen schuld-praktijkverhalen over armoede 2007

Gerard Lohuis

Mirjam Pool *Alle dagen schuld-praktijkverhalen over armoede 2007* Uitgeverij Augustus Amsterdam ISBN 978-90-457-0118-9 pag.287 prijs: € 19,90

Volgens het Sociaal en Cultureel Planbureau leven er in Nederland ongeveer 680.000 huishoudens op of onder de armoedegrens. Het gaat hierbij om 10 % van de Nederlandse huishoudens die maximaal een inkomen hebben van 105% van de bijstandsnorm. Het gaat in de meeste gevallen om mensen die leven van een uitkering waarbij een derde van deze huishoudens vier jaar of langer langdurig met deze armoede worstelt. Pool, afgestudeerd politicoloog, heeft enkele jaren bij de armoedebestrijding van de Sociale Dienst te Amsterdam gewerkt. Als freelance journalist heeft ze zich hierna een tijd ondergedompeld in de Almelose wijk Sluifersveld, waar het na de sluiting van de textiel fabrieken in de '70-er jaren van de vorige eeuw, met vele mensen bergafwaarts is gegaan. Ze heeft mensen bezocht die onder de armoedegrens leven, ze tijden gevolgd en ervaren hoe Nolda en Herman Schepers met hun boodschappendienst de ergste nood onder deze groep proberen te ledigen. Ze heeft rondgekeken hoe op de Pooksbelt, een lokale camping, een soort niche is ontstaan waar mensen zijn gaan wonen die het elders vanwege problemen en schulden niet trekken. En vooral heeft ze rondgekeken in de gezinnen en bij stelletjes om te ervaren hoe het is om elke dag met de last van schulden te worstelen.

Het is niet alleen kommer en kwel zoals blijkt uit het verhaal dat Lisette van Ewijk. Ondanks haar ziekte, het feit dat haar man haar, inclusief schulden, in de steek heeft gelaten, weet ze samen met haar kinderen te leven van een povere uitkering. Ze lijkt er niet erg onder gebukt te gaan. Daar tegenover staan ook vele verhalen van gezinnen en jongeren die zich steeds verder in de nesten werken en hulpverleners radeloos maken.

Gert Schout schreef in zijn prachtige proefschrift *Zorgvermijding en Zorgverlamming* al eerder over mensen die niet het gevoel hebben enig maatschappelijk nut te hebben en zich bijna niet meer laten verleiden om maatschappelijk mee te doen. Ze staan aan de rand van de maatschappij en onttrekken zich aan het maatschappelijk leven of staan er letterlijk vijandig tegenover omdat ze niet kunnen participeren. Pool beschrijft een gelijkwaardig perspectief wanneer ze Nico en Ria ten tonele voert die vertellen hoe ze levend in een achterstandswijk vasthouden aan de buurt en het daarbij behorende saamhorigheidsgevoel. Onder het motto "wij tegen de rest van de wereld".

Allerlei redenen voor het marginale bestaan komen in het boek aan de orde. Vaak is het een mix van factoren die er toe bijdraagt dat iemand met armoede te maken krijgt: de slechte economische omstandigheden, het wantrouwen in de maatschappij met het bijbehorende gebrek aan vertrouwen in eigen kunnen, het ontbreken van een financiële prikkel om de bijstand om te ruilen voor een salaris, psychiatrische en verslavingsproblemen en een achtergrond waarin overleven met de paplepel ingegoten lijkt. Volgens Geerdink die werkzaam is bij Tjihuis gerechtsdeurwaarders, en volgens eigen zeggen behorend tot de strengsten van Nederland, komen mensen in de problemen door een structureel foutief keuzepatroon en verkeerde prioriteiten. "Het draait er toch op uit dat ze zichzelf zelig vinden.

Ze vinden altijd wel een excuus om hun keuzes goed te maken", aldus Geerdink wanneer zij spreekt over een categorie die er niets van leert. Pool heeft het zichzelf niet gemakkelijk gemaakt en heeft zich al onderdompelend in de gezinnen, aan den lijve ondervonden hoe de mensen er mee omgaan. Ze stelt zich hierbij regelmatig kritische vragen, verwonderd zich over manieren waarop mensen met hun bestaan omgaan, maar bovenal schrijft ze levendig en vol respect over de mensen met wie ze tijdelijk optrekt. De lezer raakt hierdoor mede ondergedompeld en krijgt een goed beeld wat armoede met mensen kan doen.

In een afsluitend hoofdstuk komen beleidsmakers en hulpverleners aan de beurt. Hun meningen over de aanpak waaieren uiteen en zijn beslist sprekend voor de vele meningen die landelijk de ronde doen over armoedebestrijding. Het is schrijnend om te lezen hoeveel geld dat bestemd is voor het voorkomen van armoede (huursubsidie, kwijtschelding lokale heffingen, wet tegemoetkoming onderwijsbijdragen en schoolkosten, algemene bijstand en langdurigheidstoeslag) op de plank blijft liggen en de mensen niet bereikt die er recht op hebben. Hoe lastig het is om dit probleem op te lossen, blijkt uit reacties op voorstellen van de Amsterdamse wethouder Aboutaleb, die pleit voor het gericht benaderen vanuit de sociale dienst van potentiële rechthebbenden op deze toeslagen en meer inkomensbeheer (betalen van vaste lasten om problemen te voorkomen door de sociale dienst). Betuttelend roepen criticasters op deze uitspraken, want "je moet mensen niet te snel verantwoordelijkheid uit handen nemen" .

Tot er iemand roept dat eigen verantwoordelijkheid wel mooi klinkt, maar dat je dat alleen kunt vragen van mensen van wie je kunt verwachten dat ze daarmee om kunnen gaan. Waarmee de vicieuze cirkel rond is.

Pool heeft een beklemmend boek geschreven dat nog lang tot nadenken stemt.

Film: Congorama

Gerrie Hendriks

Regie: *Philippe Falgardeau*
Belgie /Canada 2006, 106 minuten,
Frans gesproken, Nederlands ondertiteld

Soms zie je een film die je langere tijd bijblijft dan doorgaans. Congorama is zo'n film. Hij stond op mijn verlanglijstje omdat de recensie in de volkskrant mij aansprak. Uiteindelijk moest ik naar de filmschuur in Haarlem om hem te kunnen zien. Merkwaardig genoeg draaide hij slechts enkele weken in Amsterdam, mogelijk vanwege gebrek aan belangstelling. Bijzonder jammer omdat het een grappige en ontroerende film betreft waarin uitstekend geacteerd wordt met name door de Belgische acteur Olivier Gourmet [1963]. Wij zien hem in tegenstelling tot Jan Declair niet in Nederlandse films, waarschijnlijk omdat hij Franstalig is, wat na de verkiezingen in Belgie zomaar een actueel gegeven is geworden. De filmschuur beschreef de film als "voor liefhebbers van absurde humor en onbegrepen dromers". Waarom ik aandacht vraag voor deze film is dat de thema's gaan over teleurstellingen, angsten, geheimen, familierelaties en ontgoocheling. Levensproblemen die wij dagelijks in onze spreekkamer tegenkomen en daarbij de verschillende soms inadequate of tekortschietende copingstijlen. Echter de wijze waarop de hoofdpersonen met deze levensproblemen omgaan is mooi en soms ontroerend. De hoofdpersoon Michel Roy is een uitvinder van grotendeels overbodige apparaten waarop niemand zit te wachten maar hij blijft dromen.

Michel is getrouwd met Alice een zwarte vrouw uit voormalig Belgisch Congo en zij hebben samen een zoon. Michel hoort onverwacht dat hij als baby is geadopteerd en gaat op zoek naar zijn roots in Canada. Daar probeert hij tevens een van zijn bizarre uitvindingen aan de man te brengen. Zijn biologische familie heeft hij eerder gevonden dan hij doorheeft. Ze blijken behept met hetzelfde uitvindings-gen. Hij doet zijn voordeel met een toevallige vondst en blijkt hiermee eindelijk succes te hebben. Naar later zal blijken is de vondst minder toevallig dan hij zou denken en komen verzwegen gebeurtenissen toch boven water. De film begint als een drama met trillerelementen en heeft komische trekjes. Alle verhaallijnen komen bij elkaar en vormen een happy end. Ik zou de film graag aanbevelen aan collega's en cliënten. Opgaan in een film is ook een beetje een ontmoeting en toch blijf je voyeur. Zonder deel te nemen aan de levens van anderen leef je mee en wie weet leer je iets over je eigen leven. Het belangrijkste is echter ervan te genieten.

gerriehendriks@hetnet.nl

Het slimme onbewuste-denken met gevoel

Gerard Lohuis

Ap Dijksterhuis *Het slimme onbewuste-denken met gevoel* Uitgeverij Bert Bakker Amsterdam, ISBN978-90-351-2968 9 prijs € 17,95 pag.239

Wie wil blijven geloven dat er geesten zijn die een beker voortbeweegt wanneer mensen in een kring rond de tafel er hun hand opleggen, moet dit boek niet gaan lezen. De clou is te menselijk, weliswaar in onbewuste vorm, maar toch zal het een desillusie opleveren voor degene die het toeschrijft aan hogere machten. Wie geïnteresseerd is in de manier waarop we als mensen beslissingen nemen en hoe een onbewuste vorm van denken ons daarbij van dienst is, komt met dit boek beter aan zijn trekken.

Dijksterhuis is hoogleraar psychologie van het onbewuste aan de Radboud Universiteit Nijmegen en heeft vele toonaangevende publicaties op zijn naam staan. Het heeft hem de nodige onderscheidingen opgeleverd waardoor hij weer de nodige subsidies voor onderzoek binnen kon halen. En terecht. Het is een verademing om te lezen hoe hij via zijn voorliefde voor Joy Division de link weet te leggen met de wetenschap. Het is niet iedereen gegeven om op een toegankelijke manier wetenschappelijke kennis aan niet-ingewijden door te geven. Aan de hand van allerlei voorbeelden laat Dijksterhuis zien hoe het onbewuste denken ons gedrag stuurt. Dijksterhuis laat zien dat het onbewuste met een verwerkingscapaciteit die 200.000 keer groter is dan die van het bewustzijn, ons gedrag, denken en voelen stuurt. Bij kleine, overzichtelijke beslissingen is het volgens hem zinvol om dat bewust te doen. De aanschaf van een broek is goed te overzien. Maar wanneer het om meer complexe beslissingen gaat, is het beter om dat niet al te rationeel te doen. Sterker nog: de belangrijkste beslissingen worden onbewust genomen, nadat we er nog eens een nachtje over geslapen hebben. Hij citeert hierbij Freud: "Wanneer ik een onbelangrijke beslissing moet nemen, vind ik het handig om alle voor- en nadelen af te wegen. Bij vitale beslissingen moet de beslissing echter uit het onbewuste komen, uit iets in onszelf". In het tijdschrift *Mind* van april 2008 wordt in een korte bijdrage aandacht besteed aan het AHA!-gevoel. Dit is het gevoel dat je overvalt op het moment dat een oplossing tevoorschijn komt voor iets waar lang over nagedacht is. Hoe die oplossing er komt, kunnen we vaak niet verklaren. Opeens is het er. Geconcentreerde aandacht is helemaal niet goed als je een lastig vraagstuk moet oplossen.

Inzicht komt bijna altijd onaangekondigd, soms na een lange tijd van broeden. Bijna alle grote uitvinders kennen dit proces of hebben dit ondergaan. Maar het is ook herkenbaar in ons eigen leven. Soms wordt je 's morgens wakker en heb je 'ineens' de oplossing voor een lastig probleem. Dijksterhuis beschrijft in *Het Slimme Onbewuste* hoe dit werkt. Zo laat hij overtuigend zien hoe het gedrag van mensen op allerlei manieren, zonder dat ze daar bewust van zijn, beïnvloed wordt door ze vooraf bepaalde informatie toe te spelen. De reclame-industrie is er groot door geworden!

Het kan bijvoorbeeld door een proefpersoon voordat hij een opdracht uitvoert, even enkele woorden te laten zien. Zelfs wanneer deze niet bewust gelezen worden maar over een beeldscherm schieten, heeft dat invloed op ons gedrag. Het is onbewust geregistreerd en stel dat er een vriendelijke boodschap in verpakt zit, dan zal de opdracht daarna vriendelijker worden uitgevoerd dan wanneer er een onvriendelijke boodschap waargenomen is. Maar waarschijnlijk kennen we dit effect van muziek op de achtergrond of geurtjes die ergens hangen.

In het laatste hoofdstuk plaatst Dijksterhuis nog enkele relativerende opmerkingen voor degene die denkt dat het bewustzijn belangrijk is. "Het mag dan zijn dat het bewustzijn tamelijk nutteloos is, je kunt er wel geweldige dingen mee doen. Het bewustzijn zorgt er voor dat we subjectieve ervaringen hebben, en deze subjectieve, maar nutteloze ervaringen vinden we zo belangrijk. Ze geven ons bestaan kleur. Zonder bewustzijn is het leven als een droomloze slaap. Je ervaart niets en kunt nergens van genieten". En dat laatste is weer nodig om dit boek interessant en boeiend te vinden.

Diverse korte boekbesprekingen

Gerard Lohuis

Stella Braam: *diverse uitgaven*

Stella Braam is al jarenlang als journaliste en schrijfster actief om verhalen van binnenuit te vertellen. In "**Tussen gekken en gajes**" gaat ze undercover en trekt een tijd op met allerlei mensen die aan de rand van de samenleving bivakkeren. Ze trekt op met dak- en thuislozen, maar begeeft zich, niet zonder gevaar, ook tussen criminelen. (De bundel is moeilijk verkrijgbaar en ligt de laatste tijd bij de Slegte)

In "**Ik heb Alzheimer- het verhaal van mijn vader**" dat in 2005 verscheen verhaalt ze over het proces van dementie waar haar vader mee te maken krijgt. Er is veel over dementie geschreven, maar de dementerenden zelf komen nauwelijks aan het woord. Ze zouden immers niets meer beseffen. Braams vader, de psycholoog René van Neer, en Braam zelf rekenen af met dit vooroordeel in *Ik heb Alzheimer. Het verhaal van mijn vader*. Een onthutsend, aangrijpend én hilarisch verslag van een strijdbare burger met de ziekte van Alzheimer die in opstand komt tegen de vooroordelen en betutteling in zorg en samenleving. (210 pagina's ISBN 90 388 03389)

En op dit moment ligt er opnieuw een bundel van Braam in de winkel "**Ik blijf thuis- het verhaal van mijn moeder**". Hierin beschrijft Braam hoe ze samen met haar moeder, die getroffen wordt door een beroerte, strijdt voor een zo menswaardig mogelijk bestaan. Braam beschrijft hoe ze samen met haar moeder vecht tegen instanties en het 'instellingsdenken'. Net als in het boek over haar vader zien we hoe hulpverleners worstelen met vragen die gaan over het behoud van menselijkheid en menswaardigheid. (130 pagina's ISBN 978 90 3889063 0)

De boeken van Braam worden uitgegeven door Nijgh & van Ditmar Amsterdam

Gert Schout: *Zorgvermijding & Zorgverlamming - een onderzoek naar competentieontwikkeling in de openbare geestelijke gezondheidszorg.* Zorg c.q. hulp is in handen gekomen van professionals. De natuurlijke betrokkenheid van familieleden en geliefden staat in schril contrast tot de gedifferentieerde, verkavelde, en soms ontzielde hulp, die in de wereld van zorg, welzijn, wonen en veiligheid, gegeven wordt.

In dit boek wordt zorgvermijding verklaard als een ultieme poging om controle te krijgen op een bestaan dat ervaren wordt als doelloos en onvoorspelbaar. Waar OGGz-cliënten behoefte hebben aan snelle, praktische en integrale hulp van betrokken hulpverleners, treffen zij meer dan eens personen aan die weinig handelingsruimte hebben, die vastzitten aan regels, procedures en wachtlijsten, die bovendien moeite hebben om mensen te helpen die maar ten dele problemen hebben op het terrein van de instelling waar zij werken. Sommige professionals lukt het niettemin om contact te maken, om zorgvermijding en zorgverlamming terug te dringen. Deze personen lijken te beschikken over een empathisch vermogen en over dieperliggende persoonlijke eigenschappen die in dit boek nader onderzocht zijn. Zij weten ruimte te creëren waarin sociaal kwetsbare mensen hun perspectieven kunnen articuleren. Deze competenties ontstaan niet vanzelf, onder condities die in dit boek aangeduid worden als een normatieve praktijk kunnen ze tot ontwikkeling komen.

Het boek is een publieksuitgave van het gelijknamige proefschrift waarop Schout in 2007 is gepromoveerd aan de Rijks Universiteit te Groningen.

Het is uitgegeven door SWP te Amsterdam en kost € 22,90
ISBN 978 90 6665 864 6, (192 pagina's).